

Kisebb közlemények, apró megjegyzések.

Lehr Albertnek egy adat-hamisítása. A Halotti Beszéd *unuttei* szavában Révai egy *ön-* igéből származott mult idejű igenevet látott: *önöttei* azaz — Toldy további magyarázata szerint — [Istennek] 'boldogultjai'.

Révai (317) avval bizonyított, hogy „auditur“ azaz 'hallatik' = 'hallani' némely vidéken, noha nagy ritkán („licet rarius“) hogy „*meg nem öntt*“, ez pedig annyit jelent, mint „non successit“ azaz: valámivel nem boldogult. *Zolnai* (Nyelveml.) azt írja erről, hogy „Révainak e hallomása azóta nem nyert semmi megerősítést“. *Döbrentei* ezelőtt száz esztendő tájban közli már a szabályos ragozását is ez ígének: „*önöm, önöl, önik*, beor, bearis, beatur“, de ezt csak Révai után gyártja, hiszen bevallja: „Bár tudnók, melyik táj él vele“. (Régi Magy. Nyelveml. I, 20.)

Zolnai „hallomás“ szavát, mint Révai „auditur“ szava mutatja, úgy kell értenünk, hogy Révai valaki mástól hallotta azt, hogy a „*meg nem öntt*“ szóolás még él; de ő ezt a szólast nem a maga fülével hallotta.

Amint hogy a maga fülével nem hallotta ezt soha senki.

Révai idejében nem hallhatott senki ómagyar keresztyén szertartási szövegbeli szót olyat, amely szó vagy az eddig eltölt hét-száz esztendő írott, nyomtatott emlékeiből, műveiből, vagy pedig az élő nyelvjárásokból valahonnét már elő ne került volna.

A jóhíszemű Révait valaki bolonddá tette.

Lehr Albert pedig — úgy látom — mai tudósainkat szedte rá azzal a hamis állításával, hogy az *önik* ige ma is él.

Ezt írta 1909-ben a Magyar Nyelvben (V, 361):

„Én már régóta kutatom, kergetem ezt a szót s ma szerencsés vagyok róla való tudásunkat egy lépéssel előbbre vinni. Kijelenthetem, hogy az nemcsak Révai korában nem volt, de ma sem ismeretlen egyes vidékek nyelvében. Tudtom és hallomásom szerint, ezek az alakok élnek néhutt (s nemcsak Dunántúl): *Önik, megönik*. Ily jelentésben: megered, megfogózik, erősödik, üdül, nyersül, neki veszi magát stb. Mondják

növényről, pl. „*Önik* ám már a kukorica!“ „De szépen *megönött* ez a cseméte!“ Állatról, pl. „Majd *megönik*, ha most poszka is“. Tudtommal csak a jelen és múlt egyes 3. személyében fordulnak elő. A Révai-féle „meg nem önött“ igazolására mondhatom, hogy ez a szólás szintén forgandó még, ily jelentéssel: nem sikerült, nem sült el, meghiúsult stb.; s NB. *csak* tagadó szóval és *csak* a Révai közölte szórenddel; tehát nincs se ez: *megönött*, se ez: *nem önött meg*. Használják pedig mindenféléről, pl. *meg nem önött* a kocsi, kútágas, kenyér, kézfogó, vétel vagy akármilyen munka, szándék. Némelyik esztendőben, mikor az a nagy hó volt, ezt mondta egy itt lakos ember: „Fölhozattam az öcsémet, de hogy *meg nem önött a hóhányás*, hát haza küldtem“. — Éz az alak is hallható: *megönődik*, hallottam is csak nemrég egy pestmegyei embertől“.

Ezek után én, mikor 1927-ben a Nyelvtudományi Társaság márc. 22-i fölolvasó ülésén merőben más magyarázatát adtam a Halotti Beszéd *unuttei* (olv. ünüttei) szavának, avval kezdetem, hogy ha a jelen lévők közül valaki is hallotta már az *önik* igét vagy származékát, akkor én el sem mondom a magam meghirdetett előadását.

De bizony nem akadt jelentkező, pedig ott ültek sorban nyelvünk multjának és jelenének bűvárai, ott a nyelvjárás-kutatók is.

Előadásom megjelent a Magyar Nyelvben (XXIII, 150) „A Halotti Beszéd *unuttei* szavának magyarázata“ címen. Lehr Albert adathamisításáról kiméletes célzással csak annyit írtam: „Eljutottunk így a HB-nek egyik olyan szavához, melyet eddig nem sikerült megközelítenünk, még akkor sem, mikor némely tréfás kalauz kitalált különös szó segítségével ördögös módon egyszerre röpített volna oda bennünket“. (MNy. V, 360.)

Azt hittem elég ennyi. De nem. Azóta három legkiválóbb nyelv tudósunk cikkéből is látom, hogy még mindig hisznek az *önik* igében.

Szükségesnek látom hát a népelet és népnyelv kutatóit s általában e sorok becsületes és értelmes olvasóit megkérdezni: hallottak-e már *megönött* vagy *meg nem önött* kukoricáról, csemétéről, kocsiáról, kútágasról, kenyérről, kézfogóról, vételről, munkáról, szándékról, hóhányásról, miegyébről?

Tisztázzuk ezt a kérdést, mielőtt az iskola, rádió. és hírlap el nem felejtetik a népnyelvet magával a néppel is.

Mészöly Gedeon.

Csüry Bálint: Szamosháti Szótár, első kötet, A—K., Budapest, 1935. (572. l.) Nincs helyünk és szándékunk rendes bírálatot vagy hosszabb ismertetést adni. Egyetlen bíráló, illetőleg méltányoló megjegyzésünk az, hogy nyelvtudományi irodalmunkban ez a legszakszerűbb és legcélszerűbb tájszógyűjtemény, és mindenkinek, aki valamely vidék tájszótárát meg akarja írni, csakis ezt a Szamosháti Szótárt ajánljuk mintául. Ismertetésül idézzük az Előszóból a következőket.

„A szótár anyagának gyűjtésében az volt a vezető szempontom, hogy a szamosháti népnyelv egész szókincsére kiterjedjen... Eddigi népnyelvi szógyűjtéseink nem adnak feleletet arra a kérdésre, hogy közmagyar szavaink közül melyek élnek a nép ajkán, melyek nem. Szótáramban igyekeztem a szamosháti népnyelvre vonatkozólag ezt is tisztázni... Népnyelvi gyűjtéseink alig voltak tekintettel arra, hogy valamely közmagyar szó a népnyelvben megván ugyan, de más jelentésben, vagy más jelentésben is. Szótáramban különös nagy gondot fordítok a szókincssel társult képzetkincsre. E célból az egyes szavaknak a szamosháti nyelvjárásban élő összes jelentéseit felsorolom... Nézetem szerint a népnyelv szótárának magában kell foglalnia a magyar népnyelv virágait, vagyis a népnyelv szóképeit, átviteleit is... Az sincs tisztázva a mai napig, hogy a köznyelvünk történetében korszakalkotó nyelvújítás mily mértékben hatott a népnyelvre... Szótáramban a szavakkal együtt közlöm azoknak hangtani és alaktani sajátosságait... Szótáramban pontosan megjelölöm a szó vagy jelentés használatának körét is, pl. ilyenformán: öregek beszédében, bizalmas, érzelmes, indulatos beszédben, kaszárnyai nyelvben, műveltebbek beszédében, ironikus, gúnyos, tréfás, pejoratív értelemben...“ stb. stb.

Ismételjük: minden népnyelvkutató Csüry módszerét kövesse szótára készítésében.

M. G.

Dr. Fazekas Jenő: Észt nyelv-művelő és nyelvújító törekvések. Debrecen, 1935. (60 l.)

Tudományos színvonal és világos előadás jellemzik e füzetet. A címben megjelölt tárgyat őstörténeti és nyelvtörténeti vázlat előrebocsátása után fejtegeti a szerző. Az észt nyelv fejlődésének és az ősfinn nyelvhez való viszonyának megismerése céljából kézikönyvvül is ajánlható e tanulmány magyar szakos tanárjelölteknek. Az észt nyelv-művelő és -újító mozgalmak megismerése sok tanulsággal szolgál a magyar nyelv-művelés mai irányítóinak és helyes értékelő szempontokat ad a magyar nyelvújítás korának és eredményeinek megítéléséhez is. Minél forradalmibb a nyelv stílusa, annál rövidebb idő múlva válik elavulttá és nevetségessé. M. G.

J. Györke: Die Wortbildungslehre des Uralischen. Primäre Bildungssuffixe. Tartu, 1935. (96 l.)

Nyelvészeti képzettség, szakirodalmi tájékozottság eredménye e tanulmány s méltó helyet foglal el a finnugor, illetőleg uráli összehasonlító alaktan termékei között. Hogy e tudománykör nem vet számot eléggé avval a nagy különbséggel, mely a mai műveltségű ember és a finnugor, illetőleg uráli kor kezdetleges szellemű emberének nyelvi eszközei között megvolt, azért ez összefoglaló művecske nem felelős. Azért sem, hogy forrásaiban még hiányos az uráli nyelvemlékek tanulságainak megfigyelése. Tudománypolitikai szempontból is helyesen teszi a szerző, hogy nem vesz tudomást olyan hangtani és alaktani megállapításokról, melyek a tekintélyek által támogatott alaktani rendszert zavarnák. Amit pedig az ige és névszó történeti viszonyáról mond, abban helyes ítélőképesség nyilvánul. M. G.

Deutsche Auszüge.

GEDEON MÉSZÖLY: *A hit szó eredete és rokonsága.* (Ursprung und Verwandtschaft des ungar. Wortes *hit* 'Glaube') — — — — S. 1

Die Wörter *hit* und *hiedelēm* sind deverbale Ableitungen des Zeitwortes *hisz* 'glauben', dessen -sz als Praesenssuffixum zu betrachten ist. Die heutige Bedeutung beider Wörter ist 'Glaube', ihre frühere aber war 'Zuversicht, fiducia'. Es geht aus den ungar. Sprachdenkmälern hervor, dass die 'Zuversicht' Bedeutung des Wortes *hiedelēm* aus der Bedeutung